

ZAPUŠČINA ANE LUŠIN IN NJENA KORESPONDENCA S CANKARJEM

Zarja Franciška Gošnik

Velenje

zarja.gosnik@gmail.com

DOI:10.4312/Obdobja.37.285-293

Ana Lušin, Cankarjeva velika ljubezen, je pomembno vplivala na njegovo literarno ustvarjanje: posvetil ji je nekaj pesmi v *Erotiki*, snoval zanjo *Sentimentalni album* ter jo uporabil za model Ane v *Jakobu Rudi* in *Tujcih*. Med Cankarjem in Ano Lušin se je razvila obsežna korespondenca, Lušinova pa je imela tudi sama pisateljske aspiracije. V prispevku bom orisala njeno življenjsko pot in predstavila gradivo, ki ga je o njej zbral pravnik Marjan Marinšek, med drugim Anino črtico *Umreti na božični večer*. Prispevek je nastal na podlagi diplomskega dela *Zapuščina Ane Lušin, Cankarjeve ljubezni*.

Ana Lušin, Ivan Cankar, rokopis, fotografija, korespondenca, črtica

Ana Lušin is of most interest to literary history as Cankar's great love. She heavily influenced his literary works: he dedicated to her poems from his collection *Erotika* (Eroticism), created an album of poems dedicated entirely to her, and used her as an inspiration for the role of Ana in *Jakob Ruda* and *Tujci* (Strangers). An extensive correspondence developed between Lušin and Cankar, while Lušin also had writing aspirations of her own. This piece presents the material gathered about Lušin by Marjan Marinšek, including Lušin's short story *Umreti na božični večer* (To Die on Christmas Eve). The material has previously been presented in a degree dissertation entitled »The Legacy of Ana Lušin, Cankar's Love«.

Ana Lušin, Ivan Cankar, manuscript, photography, correspondence, short story

O Ani Lušin

Ana Lušin se je rodila 30. maja 1881 v Ljubljani. S Cankarjem sta se spoznala leta 1898, ko je obiskovala meščansko šolo pri uršulinkah v Ljubljani. Takrat je bila stara 17 let. (Kraigher 1954: 67) Živel je s sestro Minko in polsestro Hermino pri očimu in skrbniku Alfonzu Pellanu – z Minko sta bili namreč siroti. Oče Janez Lušin, deželni uradnik, je umrl za jetiko kmalu po Aninem rojstvu, mati pa se je leta 1884 poročila s trgovskim uradnikom Pellanom in se s hčerama preselila k svoji družini v Kolizej, vendar je tudi ona kmalu umrla. (Marinšek 1993: 38)

Ana in Cankar sta se srečevala v nekdanjem parku pri Kolizeju, kjer je Anina družina stanovala. Ana je imela lep obraz, podobna je bila očetu. Po značaju je veljala za mirno, zadržano, ponosno in zelo delavno. (Marinšek 1993: 38) Cankar je Župančiču nekoč pripovedoval, da je »zaljubljen v pravega angela – otroško, naivno dušico, ki ima predražesten obrazek in pa to čudovito, izredno lastnost, da me obožuje«. (Cankarjevo pismo Župančiču z dne 21. avgusta 1898)

Leta 1903, po maturi, je Ana dobila službo učiteljice pri Sv. Benediktu v Slovenskih goricah. Iz mestnega okolja se je preselila na štajersko podeželje. Tam je spoznala Hinka Breganta, ki je bil tudi učitelj na šoli pri Sv. Benediktu, in se z njim poročila. (Roš 1972: 299, 303) Marinšek je med raziskovanjem v zapuščini učitelja Lojza Hofbauerja v Hrastniku odkril fotografijo učiteljskega zbora pri Sv. Benediktu v Slovenskih goricah (Slika 1). Na hrbtni strani je zapisano, da je učiteljica, ki sedi na levi, Ana Lušinova, Cankarjevo dekle, pokopano v Plešivcu pri Velenju (Slika 2).

Ana je kmalu zbolela za jetiko in bolezen je bila glavni razlog, da se je učiteljski par, Ana in Hinko Bregant, prijavil na razpisano učiteljsko mesto v hribovskem Plešivcu pri Velenju, sredi smrekovih gozdov. Upala sta, da se bo Ani v takem okolju zdravje izboljšalo. Ko sta se leta 1905 nastanila tam, je k njima prišla Anina sestra Minka, že poročena, da bi se v mirni vasi sredi gozdov tudi sama spopadla z boleznijo. (Roš 1917–1972: 305)

Minka je bila po naravi živahnejša od sestre, trša in do življenja zahtevnejša. S Cankarjem se je Minka seznanila, ko sta se z Ano peljali na Dunaj k stricu. Cankar je bil na ljubljanskem kolodvoru v njuni družbi in se je na prvi pogled zaljubil v Minko. Alojz Kraigher je kritično menil, da je bila ona željna le njegovega občudovanja, njegovih navdušenih pisem, da je bila v približevanju Cankarju le preračunljiva igralka. Pred prijatelji se je Cankar hvalil in jo že predstavljal kot svojo nevesto. (Kraigher 1954: 143) Končno pa je bratu Karlu priznal:

Jaz sem bil v Ano res zaljubljen in še zdaj mi je čisto sentimentalno pri srcu, kadar se spomnim nanjo. Vrag vedi, kako se je zgodilo, toda ravnal sem precej umazano z njo, ko sem pričel tisti neumni flirt z njeno sestro ... Po Anici mi je zelo žal. (Cankarjevo pismo bratu Karlu z dne 22. marca 1900)

Čeprav je bilo razmerje med Minko in Cankarjem kratkotrajno, je Ana ob tem gotovo trpela, vendar jo je Minka uspela pomiriti. Ana ji je želela verjeti, da med njima ni bilo pretesnih stikov, in je tako lažje zvesto vztrajala v svoji vdani ljubezni do Cankarja. Prijateljstvo med sestrama je do konca ostalo trdno. (Roš 1972: 298)

Alojz Kraigher je menil, da je Minka svojo smrt morda sama pospešila. (Kraigher 1954: 154) Ana je Cankarju pisala, da ji je Minka očitala strahopetnost, ker se tako zelo oklepa življenja. Že Ana je najverjetneje uživala arzen in morfij (Kraigher 1954: 156), kar omenja tudi v pismu Cankarju z dne 20. februarja 1905. Minka je Cankarjeva pisma njej uničila že zato, da ne bi z njimi žalila sestre še po svoji smrti. (Kraigher 1954: 158)

Minka je umrla 1. januarja 1906, stara 26 let. Pokopali so jo v Plešivcu. (Roš 1972: 305–306) Ani se je zdravje v novem okolju začasno izboljšalo. Oskrbovala je Minkin grob, ki je bil v bližini šolskega zidu. Cankarju Ana po prihodu v Plešivec ni več pisala, o njuni mladostni ljubezni pa so še vedno pričala njegova pisma, ki jih je skrbno hranila in rada prebirala. Nikoli ni izvedela, da je Cankar večino njenih pisem uničil; v njegovi zapuščini so se našla le tri Anina pisma. (Marinšek 1993: 39)

Umrla je 3. februarja 1910, stara 28 let. Pokopali so jo poleg sestre Minke za cerkvijo sv. Miklavža v Plešivcu. Bregant je dal na nagrobnik vklesati verz iz *Erotike*:



Slika 1: Učiteljski zbor pri Sv. Benediktu v Slovenskih goricah, 1904

Učiteljski zbor pri Sv. Benediktu v Slov. goricah - konec leta 1904.

Od leve na desno: Anica (Nuša) Lušincova: učiteljica pri Benediktu od 1903 do 1905 je bila prijateljica privatke Bozane Lankarje, katere omenje v svojih spisih, - posebej poročila o mladim Brinkom Brezganom (tudi ne drži) in to službovala na Plešivcu nad Gelnjim. Nuša je spetaj umrla - stara komaj 24 let. - Lankar je pisal neke, kako je bil od njenega pri Benediktu, toda ni vedel, da je postopoma na Plešivcu. - Druga na sliki Matariina Vojgrin, učiteljica in. pčmih del, nato učiteljica /Hrvat, skupnik Franc Komack, skupnik Franc Opmitič - posebej skupnik in. skupnik pri Benediktu, ki so se leta 1943 kot pravniki /upostavljene ubili /nemci na Gelnjskem, - nadučitelj Benk, učitelj Brinko Brezgan je bil posebej zelo napredni nadučitelj v Rimah, - in učiteljica Podlisnikova.

Lestovik Lajpa Hafner
Strančič

Slika 2: Zapis na hrbtni strani fotografije

Tiho zdaj v grobu spi
tvoja in moja
vesela mladost
Ivan Cankar

Alojz Kraigher meni, da je bila Ana edina, ki jo je Cankar resnično ljubil, »edina, ki bi bil z njo lahko zaživel v vedri, zdravi, morda celo kar najobjestnejši ljubezni – ko bi ne imel sam pri sebi kot telesni človek tako obupno malo vere vase«. (1954: 100) Meni, da si je Cankar želel nazaj k Anici: »Prepričan sem, da je v vsem svojem življenju užil samo pri Anici v letu 1898 svojo najčistejšo in najslajšo življenjsko radost, ljubezen, ki je ni našel prej in ne več poslej, čeprav je vse življenje taval in hrepenel za njo.« (Kraigher 1954: 141–142)

Korespondenca

Med Cankarjem in Lušinovo se je razvila obsežna korespondenca, del teh pisem pa lahko uvrstimo med verjetno najlepše slovenske ljubezenske izpovedi. Ana je vse življenje hranila 44 Cankarjevih pisem, po njeni smrti pa Anin mož Hinko Bregant. Po 15 letih jih je pokazal profesorju in pesniku Janku Glazerju. Ta je posamezna mesta iz 37 pisem objavil v 5. in 6. številki *Ljubljanskega zvona* leta 1926, v 12. številki leta 1928 pa še naknadno odkrita tri pisma in štiri razglednice. (Roš 1972: 313)

Dopisovanje med Cankarjem in Ano je trajalo slabih deset let, od 4. julija 1898 do 18. aprila 1907. Anina pisma so se ohranila samo tri, dve iz leta 1904, eno iz leta 1905. Prvi, večji del Cankarjevih pisem je iz leta 1898, iz obdobja, ko je Cankar živel v Pulju, razen zadnjega iz leta 1898, ki ga je pisal novembra z Dunaja. Gre za 24, v primerjavi s kasnejšimi razmeroma obsežnih, skoraj izključno ljubezenskih pisem. Njegova ljubezenska čustva najbolj pridejo do izraza v zgodnejših pismih:

Ostani mi zvesta, Anica moja; nihče drug bi Te ne mogel ljubiti tako vroče in odkrito, kakor Te ljubim jaz; vsak utripljaj mojega srca bije samo zate, in s svojo ljubeznijo Ti napravim raj življenja ... Vse, kar je bilo prej, predno sem se seznanil s tabo, Anica moja, – zdi se mi, da leži za mano temno in dolgočasno. (Cankarjevo pismo Lušinovi z dne 9. julija 1898)

Oktober ali novembra 1898 je prišlo med njima do ohladitve, takrat se je namreč Cankar začel zanimati za Minko. (Roš 1972: 297) Jeseni leta 1899 je živel v dunajskem delavskem predmestju Ottakring in je že prej v pismih Ani naročal pozdrave za Minko. (Roš 1972: 297) Sledil je molk do jeseni 1901, ko sta dopisovanje obnovila. Cankar je leta 1901 spet pisal v Ljubljano njej, ki je bila zdaj dijakinja učiteljišča. Dve pesmi, ki ju je nekoč poklonil njej (V parku in Večerni koncert), je želel vključiti v novo izdajo *Erotike*, a ju ni imel v prepisu. Ana mu je ustregla in mu pesmi poslala. (Roš 1917–1972: 299) Na novo oživljena pisemska zveza je trajala slabo leto (od 19. novembra 1901 do 25. septembra). (Glazer 1976: 333) Pisma so napisana v prijateljskem tonu, vendar vseskozi z bolj ali manj prikritim otožnim spominom na nekdanjo ljubezen.

Tudi naslednja njegova pisma (odposlana v obdobju od 3. februarja do 29. novembra 1904) so zgolj prijateljska. Sočutno se zanima za njeno šibko zdravje, razkriva ji svoje

nezadovoljstvo s svetom, dotika pa se tudi tegob pisateljavanja. Piše, da mu je zoprno že, če se le domisli izbe in peresa in papirja:

Prej sem delal z resničnim veseljem, užival sem in ni mi bilo občinstva in njegove hvale. Plačilo je bilo v meni samem. Takrat sem še ljubil svoje misli in sanje ... Tako pride še drama in pride roman, zmirom dalje, dokler ne bo siloma izžeta poslednja kaplja te zastrupljene krvi. Ali kadar boš brala, kar sem napisal, si nikar ne misli, da sem pisal uživaje in z ljubeznijo. Več grenkobe in trpljenja je v eni sami delavni uri, nego v vsem dolgem živalskem življenju. (Cankarjevo pismo Lušinovi z dne 7. marca 1904)

V ta čas sodijo tudi tri ohranjena Anina pisma Cankarju. Ko se je preselila v Slovenske gorice, je to v prvem ohranjenem pismu z dne 15. julija 1904 hitro sporočila Cankarju. Ta jo je v odgovoru pomiloval, češ da je »vesela in življenja vredna obsojena v dolgočasno štajersko vas.« (Cankarjevo pismo Lušinovi z dne 3. februarja 1904)

Njeno dopisovanje s Cankarjem je postajalo vse manj pogosto (iz leta 1904 je ohranjenih pet Cankarjevih pisem v primerjavi s 24 iz leta 1898), čeprav ni bila njena ljubezen do njega očitno nič manj intenzivna. Večkrat ga je vabila k sebi:

Oh, Ivan, kako bi bila srečna, ko bi enkrat pozvonilo pri nas, tu, kjer sem jaz sedaj. Same sva v celi hiši z mojo prijateljico, od katere je bila hiša, samo deklo imamo, pa bi šla jaz duri odpret in pred menoj bi stal ti ... (pismo Lušinove Cankarju z dne 15. julija 1904)

Vse do zadnjega je upala, da bo le prišel, in tik preden se je poročila, je Cankarju v istem pismu še napisala:

Zakaj nič ne pišeš? Saj veš, kako mislim nate in glej, Ivan, če bi te zapustilo tudi vse, vse, jaz Te ne zapustim nikdar. Pridi k meni! Položila bom svoje hladne roke na Tvoje razgreto čelo in misli se Ti bodo zjasnile ... (Anino pismo Cankarju z dne 15. julija 1904)

Cankar pa je bil že preveč vpet v življenje na Dunaju, da bi razmišljal o resni zvezi z dekletom iz zakotne štajerske vasi. Ana je zaman upala na vnovično srečanje. Ko mu je to željo omenila, ji je svetoval, naj se že poroči, ima otroke in naj bo srečna v tisti vasi. (Cankarjevo pismo Lušinovi z dne 7. marca 1904) Še ji je pisal, a se ni več podpisoval »Tvoj Ivan«, temveč samo še z »Ivan Cankar«. Vseeno pa ji je poslal vsako svojo knjigo, ki je izšla. (Kraigher 1954: 155)

Ohranjena Anina pisma kažejo na njeno predanost pisatelju, kar dokazuje ne nazadnje tudi dejstvo, da je hranila vsa njegova pisma in se z njimi zatekala v preteklost. Prvo je poslala iz Kamnika, kamor je po zdravnikovem nasvetu prišla pred koncem prvega šolskega leta pri Sv. Benediktu, da bi si pozdravila bolehna pljuča. Cankar se na pismo ni odzval, a mu je oktobra 1904 še enkrat pisala. (Roš 1972: 301) Pismo je v primerjavi s prvim v tonu bolj zadržano in napisano bolj v prijateljskem tonu. Prej ga je ogovorila »moj dragi Ivan«, zdaj le še »dragi Ivan«. Pravi, da mu piše »ravno toliko, da ako bi se Ti slučajno zopet enkrat zljubilo meni pisati, da veš kam adresirati!« (Anino pismo Cankarju z dne 12. oktobra 1904)

V tretjem, zadnjem ohranjenem pismu Cankarju, Ana piše predvsem o hudi prestani bolezni:

Moj oče Henrik Prepunt je bil nepopolnoma
v marcu 1937 iz vspešnih političnih razlogov;
dostavil se mi zanimal za politike. To sope
z objavo je postrel bodi in mladih.

Na njegovem upraviteljskem in osnovni tati
v Bistvi je bilo zgrajena nova tola z atotikam
vitecem in z blokom za stanovanj mestljem
nova tola je bila zgrajena 1933.

Odgovori na Vaša vprašanja

1) Frano Karval (najbolj je to njegov pasdomus, kistebor
in spomnim je bilo njegovo pravo kuno Topičnik. Bil
je doma iz Spodnje. Bil je operni pevec. Nastopal
je v plavnem o tujini. (Vilacem tani zupeljeno foto
prafijo.)

2) Moj oče Henrik Prepunt je bil rojen 14.7.1878 v Zdobah
pri Bregantah, umrl pa je 20.7.1955 v Mariboru, kjer je
budi pokopan na mariborskem pokopališču na B-
brežju.

3. Testarila sem tam podobenke Bregantovih, kistebor
je poti bili mogoče.

4. Na fotografiji, ki je pisana med 1. svetovno vojno
ni je moj oče v vojaški uniformi je njegov brat Jure.
Bistalil ako pa ne poznam.

4). Grob družine Prepunt in mahaia na mariborskem
pokopališču, kjer je bilu majhna kapelica. Grob
najdete, ako preste po svoji poti tega pokopališča
di 15. vrste človek AB. grob az. 14. Grob. Na
grobu stoji kremenit spomenik s kamnitom

Slika 3: Pismo Anke Komovec z
dne 4. decembra 1994

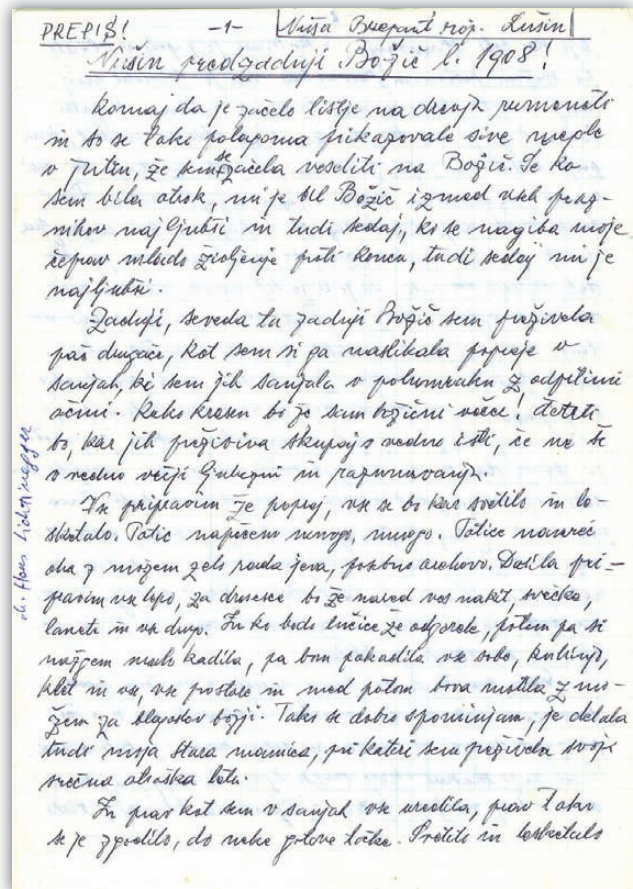
Obhajali so me in me v sv. olje dejali. Čudno mi je bilo pač tedaj pri srcu. Hudo mi je
bilo, ker prave pobožnosti ni bilo v mojem srcu. Tako sem Boga prosila, da bi mi jo vliv
v srce. (Anino pismo Cankarju z dne 20. februarja 1905)

V enem zadnjih pisem se je Cankar Ani najbolj neposredno izpovedal: »Zakaj
resnica je, da si Ti edina ženska, ki sem jo ljubil.« (Cankarjevo pismo Lušinovi z dne
7. marca 1904)

Ureditev gradiva

Ko mi je bilo zaupano gradivo, ki ga je o Lušinovi zbral Marinšek,¹ je bil glavni
cilj to gradivo smiselno urediti in na enem mestu prvič objaviti vse tri ohranjene
Anine črtice. Gradivo vsebuje med drugim prepis Anine črtice Umreti na božični
večer, izvirnika dveh fotografij Breganta, izvirnik fotografije Bregantovega razreda
pri sv. Benediktu, izvirnik fotografije družine Bregant, razglednico, ki jo je Lušinovi
poslal njen stric, izvirnik fotografije razreda na Sladkem Vrhu ter izvirnik fotografije

1 Marinšek je gradivo dal v uporabo Muzeju Velenje, ta pa ga je z namenom ureditve zaupal meni. Gradivo
je urejeno in predstavljeno v diplomski nalogi *Zapuščina Ane Lušin, Cankarjeve ljubezni*.

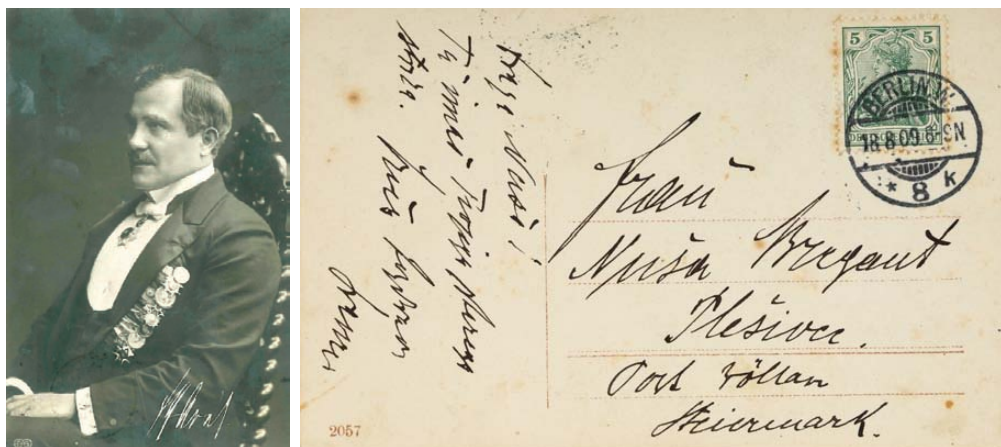


Slika 4: Črtica Umreti na božični večer (v prepisu Anke Komovec)

tamburaškega zbora v Rušah. Poleg tega sta tu še dve obsežni pismi Anke Komovec, hčere Hinka Breganta.² S pomočjo informacij v teh pismih in na podlagi intervjuja, ki ga je s Komovčevu opravil Marjan Marinšek, si lahko ustvarimo podobo o Aninem življenju in o Bregantu, ki je bil zaveden slovenski učitelj. V enem od pisem je A. Komovec orisala življenjsko pot svojega očeta ter sestavila rodovnik Bregantovih – Bregantovi so bili namreč ena najštevilnejših učiteljskih družin na Slovenskem.

Komovčeva v pismih poroča, da je njen oče Lušinovo, ki jo je spoznal star 25 let, takoj vzljubil in zasnubil, čeprav je poznal njeno nevarno bolezen; zato je tudi ni želel obremenjevati z otroki. Zaradi Anine bolezni je tudi sam zaprosil za premestitev. Bil je rahločuten in obziren in ji je v vsem skušal ustreči. Ana pa se je počutila varno ob možu, ob katerem si je lahko ustvarila topel dom v sicer samotnem kraju. Anka je povedala, da je za grob Ane Lušin Bregant skrbel do svoje smrti (plačeval je kmetom Arličem, da so ga urejali). Tudi z Anko sta enkrat, okrog 2. svetovne vojne, obiskala Plešivec.

² Bregant se je po Anini smrti ponovno poročil in imel z drugo ženo dva otroka, Anko in Draga.



Slika 5: Razglednica, ki jo je Lušinovi skupaj s svojo fotografijo iz Berlina poslal njen stric, 1909

Ana je v Plešivcu preživela zadnja leta svojega življenja. Takrat se je posvetila pisanju, ohranjene so tri njene črtice.³ Vse so snovno zanimive. Fran Roš je zapisal, da sta ohranjeni dve Anini črtici (tretjo je torej kasneje odkril Marinšek).

Leta 1907 je dve črtici poslala Zofki Kveder. Ta je v Zagrebu urejala slovenski mesečnik *Domači prijatelj*. V pismu ji je Ana omenila tudi svojo povezavo s Cankarjem, za katero je Kvedrova vedela že prej. Iz njegovega pisma z Dunaja je citirala Cankarjevo laskavo mnenje o Zofki. Ta je v odgovor najprej duhovito zavrnila Cankarjevo hvalo, nato pa se je potrudila literarni začetnici dati nekaj nasvetov za pisanje.

Črtice so zanimive prav zaradi avtobiografskosti. Snovno vse črpajo iz Plešivca. S pomočjo črtic si lahko ustvarimo predstavo o življenju in značaju Lušinove. Pokaže se kot izredno sočutna ženska z globokim čutom za pravičnost. Naslovi črtic so: Moja svakinja Krista, Mežnarjev Jak in Umreti na božični večer.

Moja svakinja Krista je osredotočena na obisk Bregantove sestre v Plešivcu poleti 1907, pri Mežnarjevem Jaku pa gre za motiv umiranja in smrti mladega človeka zaradi bolezni. Ana se je sama spopadala s tegobami jetike, zaradi česar je verjetno tako sočutno opisala bedo vaškega fanta. Smrt je osrednji motiv tudi v črtici, ki jo je Marinšku predala Anka Komovec. Umreti na božični večer je črtica o tem, kako sta Hinko in Ana preživljala božični večer leta 1908. Ana je umrla dobro leto po tistem božiču. Iz te črtice je najbolj razvidno, kako ljubeč odnos sta imela zakonca Bregant: »Kako krasen bo že sam božični večer! Četrti bo, kar jih preživiva skupaj v vedno isti, če ne še v vedno večji ljubezni in razumevanju.« V črtici smo spet priča Anini prisrčni naravi in otroški radosti ob bližajočem se božiču: »Nato sem vstopila v sobo vsa srečna, kot nekoč, ko sem bila še otrok. Ima pač v sebi nekaj blaženega, mehkega,

3 Z vrstno oznako črtica so Anini literarni poskusi opredeljeni zaradi osnovnih značilnosti te kratke pripovedne oblike, in sicer obsega, osredotočenosti na en dogodek, sintetične gradnje ter majhnega števila nastopajočih.

nekaj veličastnega to božično drevesce s svojim svetlim nakitom, z nebrojnim številom gorečih lučic.« Črtica je preplet topline božičnega večera in ljubezni do bližnjih s slutnjo smrti. Čeprav je skorajda pomirjena z dejstvom, da bo kmalu umrla, je hkrati očitna njena ljubezen do življenja in želja, da bi ji bilo danega še nekaj časa. »Mehko mi je bilo pri srcu, da bi od veselja in bridkosti zaihtela,« opiše Ana božični večer v Plešivcu.

Sklep

Prispevek prinaša kratek pregled življenja Ane Lušin ter korespondence, ki se je razvila med njo in Cankarjem, predvsem pa gre za predstavitev gradiva, ki ga je o Lušinovi zbral Marjan Marinšek, in sicer fotografij, pisem in razglednic. Osrednjega pomena je Anina črtica Umreti na božični večer, ki dopolnjuje ostali ohranjeni dve (Moja svakinja Krista in Mežnarjev Jak) in zaokroži predstavo o Lušinovi kot učiteljici s pisateljskimi ambicijami ter o ženski, ki je pomembno vplivala na Cankarjevo literarno ustvarjanje. Pisma Anke Komovec nudijo vpogled v razmerje med Ano in možem Hinkom Bregantom, ki se je zavedal pomena zveze med Lušinovo in Cankarjem, hkrati pa so bogat vir informacij o eni najštevilčnejših učiteljskih družin na Slovenskem.

Viri in literatura

- CANKAR, Ivan, 1948: *Pisma Ivana Cankarja* 1. Uredil Izidor Cankar. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- GLAZER, Janko, 1926: Iz pisem Ivana Cankarja Anici Lušinovi. *Ljubljanski zvon* 46/5. 343–372.
- GLAZER, Janko, 1928: H korespondenci Cankar–Lušinova. *Ljubljanski zvon* 48/12. 723–728.
- GOŠNIK, Zarja, 2017: *Zapuščina Ane Lušin, Cankarjeve ljubezni. Diplomaska naloga*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- MARINŠEK, Marjan, 1993: Pisma Ani, lepi Cankarjevi ljubici. *Naša žena* 9/90. 38–40.
- MARINŠEK, Marjan: Intervju z Anko Komovec. 26. 11. 1993, Maribor.
- ROŠ, Fran, 1972: Grob na Plešivcu. *Celjski zbornik (1971–1972)* 15/1. Celje: Kulturna skupnost občine. 295–317.
- Pismi Anke Komovec z dne 4. 12. 1994, Maribor.